

AMIR TEMUR DAVRIDA DAVLAT BOSHQARUVI VA HARBIY ISLOHOTLARNING TARIXIY AHAMIYATI

Altiboyev Husan

Samarqand viloyati Payariq tumani 83-maktab

Tarix va tarbiya fani O'qituvchisi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Amir Temur davrida shakllangan davlat boshqaruvi tizimi hamda harbiy islohotlarning tarixiy ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Sohibqiron tomonidan barpo etilgan markazlashgan davlatning boshqaruv tamoyillari, harbiy tizimni takomillashtirish yo'lidagi islohotlar, qo'shin tuzilishi, intizom, harbiy strategiya va diplomatik faoliyatning o'ziga xos jihatlari yoritilgan. Shuningdek, Amir Temur tomonidan amalga oshirilgan siyosiy va harbiy islohotlarning keyingi davr davlatlari rivojiga ko'rsatgan ta'siri hamda ularning bugungi davlatchilik tarixidagi o'rni tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Temuriylar davlati, davlat boshqaruvi, harbiy islohotlar, markazlashgan davlat, Temur tuzuklari, harbiy strategiya, boshqaruv tizimi, diplomatiya, tarix.

Amir Temur jahon tarixida buyuk sarkarda, mohir davlat arbobi va markazlashgan davlat asoschisi sifatida alohida o'rin egallaydi. XIV asrning ikkinchi yarmida Movarounnahr hududida hukm surgan siyosiy parokandalik, iqtisodiy tanazzul va ichki nizolar sharoitida Amir Temur kuchli markazlashgan davlat barpo etishga muvaffaq bo'ldi. Uning davlat boshqaruvi va harbiy islohotlari o'sha davr uchun ilg'or tajriba bo'lib, nafaqat Markaziy Osiyo, balki Yaqin Sharq, Kavkaz, Hindiston va Yevropa tarixiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Sohibqiron tomonidan yaratilgan boshqaruv tizimi davlat barqarorligini ta'minlash, iqtisodiy taraqqiyotni rag'batlantirish va harbiy qudratni mustahkamlashga xizmat qilgan. Amir Temur faoliyat boshlagan davrda Movarounnahr hududida yagona markaziy

hokimiyat mavjud emas edi. Chig'atoy ulusining parchalanishi natijasida mamlakat ko'plab mayda mulklarga bo'linib ketgan, mahalliy amirlar o'rtasidagi nizolar esa xalq turmushining og'irlashishiga sabab bo'lgan edi. Ana shunday murakkab tarixiy vaziyatda Amir Temur mamlakatni birlashtirishni eng muhim vazifa deb bildi. U uzoq yillar davom etgan siyosiy kurashlar natijasida Movarounnahrni yagona davlatga aylantirdi va markazlashgan boshqaruv tizimiga asos soldi.

Sohibqiron davlat boshqaruvida qat'iy tartib-intizomni yo'lga qo'ydi. Davlatning barcha hududlari markaziy hokimiyatga bo'ysundirildi hamda har bir viloyatga tajribali va ishonchli amirlar tayinlandi. Ularning faoliyati muntazam nazorat qilinib, davlat manfaatlariga zid harakatlar qat'iy jazolandi. Bunday tizim markaziy hokimiyatning mustahkamlanishiga, mahalliy boshqaruvning samaradorligini oshirishga va davlat hududida tinchlik hamda barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi [1].

Davlat boshqaruvida maslahatlashuv tamoyili muhim o'rin egallagan. Amir Temur yirik siyosiy va harbiy qarorlarni qabul qilishdan oldin tajribali amirlar, vazirlar, ulamolar va harbiy sarkardalar bilan kengash o'tkazgan. Bu esa qabul qilinayotgan qarorlarning puxta va asosli bo'lishini ta'minlagan. Shu bilan birga, hukmdor barcha qarorlar ijrosini shaxsan nazorat qilgan hamda mansabdor shaxslarning mas'uliyatini oshirishga alohida e'tibor qaratgan. Amir Temur davlat boshqaruvida adolat tamoyilini eng muhim mezonlardan biri deb hisoblagan. Uning fikricha, davlatning qudrati avvalo adolatga asoslangan boshqaruv orqali mustahkamlanadi. Shu sababli soliqlarni yig'ish, sud ishlarini yuritish, mansabdorlarni tayinlash va aholi bilan munosabatlarda qonuniylikka amal qilish qat'iy talab etilgan. Soliq tizimi tartibga solinib, dehqonlar, hunarmandlar va savdogarlar manfaatlarini himoya qilishga alohida e'tibor berilgan. Natijada iqtisodiy hayot tiklanib, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik va xalqaro savdo rivojlandi. Amir Temurning davlat boshqaruvi tamoyillari "Temur tuzuklari" asarida batafsil bayon etilgan. Ushbu asar davlatni boshqarish, harbiy tizimni tashkil etish,

mansabdorlarni tanlash, qo'shin intizomini ta'minlash va adolatni qaror toptirishga oid muhim qoidalarni o'z ichiga oladi. "Temur tuzuklari" nafaqat o'z davrining siyosiy-huquqiy hujjati, balki davlat boshqaruvi nazariyasining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Asarda rahbarning halolligi, mas'uliyati, xalq manfaatlarini himoya qilishi va ilm-fan ahliga hurmat bilan munosabatda bo'lishi davlat taraqqiyotining asosiy omillari sifatida ko'rsatilgan.

Amir Temur harbiy sohada ham tub islohotlarni amalga oshirdi. U muntazam va intizomli qo'shin tuzishga alohida e'tibor qaratdi. Qo'shin o'nlik, yuzlik, minglik va tuman tizimi asosida tashkil qilinib, har bir bo'linmaga tajribali qo'mondonlar tayinlandi. Bunday tuzilma qo'shin boshqaruvini soddalashtirib, jang maydonida tezkor qarorlar qabul qilish imkonini yaratdi. Harbiy bo'linmalar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning kuchayishi esa yirik harbiy yurishlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil bo'ldi. Amir Temur qo'shinida qat'iy intizom hukm surgan. Har bir askar va sarkarda o'z vazifasini aniq bilishi, buyruqlarga so'zsiz bo'ysunishi shart edi. Harbiy xizmat davomida jasorat, sadoqat va fidoyilik yuqori baholangan, intizomni buzgan shaxslar esa qat'iy jazolangan. Shu bilan birga, janglarda alohida jasorat ko'rsatgan harbiylar mukofotlangan va yuqori lavozimlarga tayinlangan. Bu tizim askarlar o'rtasida raqobat va mas'uliyat hissini kuchaytirgan.

Amir Temurning harbiy islohotlarida razvedka xizmatiga ham alohida e'tibor qaratilgan. Har qanday harbiy yurishdan avval dushman qo'shinining soni, qurollanish darajasi, joylashuvi, tabiiy-geografik sharoit hamda ta'minot imkoniyatlari haqida batafsil ma'lumotlar to'plangan. Razvedkachilar tomonidan yetkazilgan ma'lumotlar asosida harbiy rejalar ishlab chiqilgan va qo'shin harakati belgilangan. Mazkur yondashuv Amir Temur qo'shinining ko'plab janglarda ustunlikka erishishida muhim omillardan biri bo'lgan. Sohibqiron jang maydonida vaziyatni tez baholash, zarur hollarda rejalariga o'zgartirish kiritish va qo'shinlarni

qayta joylashtirish qobiliyati bilan ajralib turgan. Bu esa uning harbiy iste'dodini namoyon etgan asosiy jihatlardan biridir.

Amir Temurning davlat boshqaruvi tajribasi keyingi asrlarda ko'plab hukmdorlar tomonidan o'rganilgan. Uning markazlashgan boshqaruv tizimi, mansabdorlarni tanlash mezonlari, harbiy intizomni ta'minlash usullari va adolat tamoyillariga asoslangan siyosati turli mamlakatlar boshqaruv amaliyotiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, davlat manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish, rahbarning mas'uliyati va xalq oldidagi javobgarligi haqidagi qarashlari bugungi zamonaviy boshqaruv tamoyillari bilan hamohangdir.

Bugungi O'zbekistonda Amir Temur merosini o'rganish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Sohibqironning boy tarixiy merosi yosh avlodni vatanparvarlik, fidoyilik, adolat va mas'uliyat ruhida tarbiyalashda muhim manba hisoblanadi. Tarixiy manbalarni chuqur o'rganish orqali Amir Temurning davlat boshqaruvi tajribasi va harbiy san'atiga oid ilmiy xulosalar zamonaviy boshqaruv tizimini takomillashtirishda ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilmoqda [4].

Xulosa qilib aytganda, Amir Temur tomonidan amalga oshirilgan davlat boshqaruvi va harbiy islohotlar XIV asr tarixidagi eng muhim siyosiy jarayonlardan biri hisoblanadi. Sohibqiron kuchli markazlashgan davlat barpo etish, adolatga asoslangan boshqaruv tizimini yaratish, intizomli va muntazam qo'shin shakllantirish hamda puxta harbiy strategiyani ishlab chiqish orqali o'z davrining eng qudratli davlatlaridan birini vujudga keltirdi. Uning boshqaruv tamoyillari va harbiy tajribasi nafaqat Temuriylar davlati taraqqiyotiga, balki jahon davlatchiligi va harbiy san'ati rivojiga ham salmoqli hissa qo'shdi. Bugungi kunda Amir Temur merosini chuqur o'rganish milliy davlatchilik tarixini anglash, yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish va zamonaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish nuqtai nazaridan muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedov B. A. Amir Temur. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. – 352 b.

2. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2021. – 464 b.
3. Sagdullayev A. S., Aminov B. B. O‘zbekiston tarixi. – Toshkent: Universitet, 2021. – 520 b.
4. Karimov Sh. K. Harbiy san’at tarixi. – Toshkent: Akademiya, 2020. – 310 b.